

Preventieve vervolgaanpak voortijdig schoolverlaten

RMC-regio Rivierenland

Annet Jager
Mariska Roelofs
Ton Eimers

Nijmegen, 8 juni 2020

Projectnummer: 2019.983

© 2020 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van KBA Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond	1
1.2	Onderzoeksvragen en -opzet	1
1.3	Leeswijzer	2
2	Typering en omvang doelgroep	3
2.1	Herkenbaarheid doelgroep	3
2.2	Typering doelgroep	4
2.3	Omvang doelgroep	6
3	Ondersteuning doelgroep	9
3.1	Bestaande ondersteuning en signalering	9
3.2	Wensen, suggesties en aandachtspunten ten aanzien van de verbetering van de ondersteuning	10
3.2.1	De ondersteuning in het onderwijs: op scholen en bovenschools	10
3.2.2	De ondersteuning door en samenwerking met externe partijen	13
3.2.3	Aandacht voor het schakelmoment; de overgang naar het mbo	17
3.2.4	Aandacht voor schakelmoment: de overgang naar werk en behoefte aan speciale (leer)werktrajecten voor de kwetsbare jongeren	18
3.3	Draagvlak voor nieuwe maatregelen	19
4	Samenvattende conclusies	21
4.1	Typering en omvang doelgroep	21
4.2	Ondersteuning doelgroep	22
	Bijlage 1 – Overzicht geïnterviewde personen	25

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In de regio Rivierenland werken gemeenten en onderwijs nauw samen om het aantal voortijdig schoolverlaters terug te dringen. In de vierjarige regionale plannen worden verschillende projecten uitgevoerd om zo veel mogelijk jongeren te behouden voor het onderwijs. Eind 2020 loopt de huidige samenwerkingsperiode af en start de nieuwe periode van regionale samenwerking omtrent de aanpak van voortijdig schoolverlaten. Net als in de voorgaande periodes zal de aanpak bestaan uit een aantal maatregelen. Deze maatregelen worden weergegeven in een plan van aanpak. De partners in de regio werken gezamenlijk aan het opstellen van een evenwichtig maatregelenpakket.

De regio Rivierenland kent al een behoorlijk werkende aanpak gericht op het gezamenlijk terugdringen van voortijdig schoolverlaten. Men weet welke jongeren (grote) problemen hebben en heeft diverse curatieve en preventieve maatregelen ingezet. Vanuit enkele scholen komen echter geluiden dat men veel meer leerlingen ziet die nog geen grote problemen hebben, maar waarvan men wel weet dat problemen kunnen toenemen als er niet tijdig een passende interventie wordt gedaan. De RMC-regio Rivierenland heeft KBA Nijmegen gevraagd te onderzoeken of alle scholen in de regio de genoemde doelgroep herkennen, wat de kenmerken van deze jongeren zijn en of (en zo ja, welke) maatregel voor deze groep passend zou zijn. In de vervolgaanpak wil de regio Rivierenland kijken of men een maatregel kan organiseren die ervoor zorgt dat deze leerlingen eerder, tijdig worden gezien, zodat problematiek niet toeneemt of al in vroeg stadium wordt aangepakt en opgelost.

In deze rapportage wordt verslag gedaan van het onderzoek dat door KBA Nijmegen is uitgevoerd. In de volgende paragrafen wordt een korte toelichting gegevens op het uitgevoerde onderzoek.

1.2 Onderzoeksvragen en -opzet

Het onderzoek richt zich op een analyse en typering van leerlingen van het voortgezet onderwijs en studenten van mbo-instellingen met lichte problematiek in de regio Rivierenland. Het onderzoek moet het de regio Rivierenland mogelijk maken een maatregel te ontwikkelen, die zich richt op het voorkomen van meervoudige complexe problematiek en uitval. De betrokkenen binnen de regio besluiten gezamenlijk of zo'n maatregel onderdeel wordt van de nieuwe vsv-aanpak.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Om welke type(n) jongeren in het vo en mbo in Rivierenland gaat het? Hoe is de groep jongeren te typeren in omvang en in kenmerken?
2. Welke signalen, problematiek en belemmeringen zijn (nu al) zichtbaar bij de betreffende vo-leerlingen en mbo-studenten? Hierbij moet gedacht worden aan leerproblemen, verzuim, thuiszitten, problemen in de thuissituatie, lichamelijke problemen, gedragsproblematiek, stoornissen, verslaving, financiële problemen, etc.

3. Wat is de persoonlijke situatie van vo-leerlingen en mbo-studenten waarbij het vermoeden is dat grote(re) problematiek op de loer ligt? Hierbij moet gedacht worden aan persoonlijke kenmerken (leeftijd, huishoudenssamenstelling, opleidingsniveau/schoolverleden, etc.) en aan meer kwalitatieve kenmerken ('het verhaal' achter de problematiek en hoe men de huidige situatie ervaart).
4. Op welke wijze (met welke maatregel) kunnen de betreffende vo-leerlingen en mbo-studenten eerder/tijdig worden gezien en ondersteund, zodat de bestaande (lichte) problematiek niet toeneemt of al in een vroeg stadium wordt aangepakt en opgelost?
5. Is er draagvlak voor de beoogde nieuwe maatregel bij betrokkenen van scholen en gemeenten? Zo ja, is dit draagvlak er ook als bestaande maatregelen qua budget moeten inkrimpen?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn interviews gehouden met professionals op vo-scholen en mbo-instellingen in de regio. Het gaat met name om professionals die direct te maken hebben met de ondersteuning van leerlingen en studenten, vooral ondersteuningscoördinatoren. De bijlage biedt een overzicht van de gesproken personen van de vo-scholen en mbo-instellingen. Het doel van de interviews was meervoudig: 1) een inschatting maken van de typering van leerlingen/studenten, 2) een inschatting maken van de omvang van de betreffende doelgroep en 3) input verkrijgen voor een mogelijke werkwijze om de leerlingen/studenten vroegtijdig te kunnen ondersteunen, nagaan welke actiepunten nodig zijn – gegeven de knelpunten – en welke partijen aan zet zijn om de ondersteuning aan de doelgroep te verbeteren. Tijdens en in aanvulling op de interviews zijn bij de vo-scholen, mbo-instellingen, het Samenwerkingsverband Rivierenland en RMC Rivierenland gegevens opgevraagd over het totaal aantal leerlingen/studenten, het aantal leerlingen/studenten dat ondersteuning krijgt (en welk type ondersteuning) en het aantal thuiszitters en voortijdig schoolverlaters.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de typering en omvang van de doelgroep, die in dit onderzoek centraal staat: schoolgaande leerlingen/studenten die nog geen grote problemen hebben, maar waarvan verwacht wordt dat problemen kunnen toenemen als er niet tijdig een passende interventie wordt gedaan. Aan bod komen de herkenbaarheid van de doelgroep, kenmerken, ondersteuningsbehoefte en achtergronden van de doelgroep en wordt een inschatting gemaakt van het aantal leerlingen/studenten dat tot de doelgroep behoort. In hoofdstuk 3 staat de ondersteuning aan de doelgroep centraal. Op hoofdlijnen wordt ingegaan op de huidige ondersteuning en de signalering van problemen bij leerlingen en studenten, maar het hoofdstuk is vooral gericht op wensen, suggesties en aandachtspunten ten aanzien van verbetering van de ondersteuning. De rapportage wordt in hoofdstuk 4 afgesloten met samenvattende conclusies.

2 Typering en omvang doelgroep

2.1 Herkenbaarheid doelgroep

In de interviews is aan professionals van de vo-scholen en mbo-instellingen gevraagd of zij de doelgroep van het onderzoek herkennen: schoolgaande leerlingen en studenten die nog geen grote problemen hebben, maar waarvan verwacht wordt dat problemen kunnen toenemen als er niet tijdig een passende interventie wordt gedaan. De meeste respondenten geven aan de genoemde doelgroep te herkennen. Wel benoemen diverse respondenten daarbij enkele aandachtspunten:

- *De respondenten geven vaak expliciet aan de doelgroep te herkennen, maar deze over het algemeen goed in beeld te hebben en de benodigde ondersteuning te kunnen bieden. De lichte problematiek leidt dus niet per definitie tot toenemende problemen, thuiszitten, uitval of voortijdig schoolverlaten, omdat de scholen veelal zelf in staat zijn om tegemoet te komen aan de ondersteuningsbehoefte van de leerlingen/studenten. Door de tijdige signalering en het bieden van de benodigde preventieve of lichte ondersteuning wordt het risico op zwaardere problemen klein(er). Verschillende respondenten benoemen juist de leerlingen met zwaardere, complexere en meervoudige problematiek als risicogroep voor (langdurig) thuiszitten en (in mindere mate) uitval en voortijdig schoolverlaten. Dit zijn de jongeren waar zij zich zorgen over maken en waar hun wensen ten aanzien van verbetering van de ondersteuning zich ook op richten. In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan.*
- *Verschillende respondenten hebben vragen over de definitie van ‘nog geen grote problemen’: Wat wordt verstaan onder ‘geen grote problemen’? Wat is lichte en wat is zware problematiek? Hier is geen scherp onderscheid tussen te maken. Wanneer is problematiek zwaar; als de schoolprestaties eronder lijden, als uitval dreigt?*
- *Een meerderheid van de professionals geeft expliciet aan dat de problematiek van jongeren toeneemt en dat de casuïstiek zwaarder wordt. Benoemd wordt dat de fase van lichte problematiek soms ‘overgeslagen’ lijkt te worden. Sommige jongeren hebben al vrij snel relatief zware problematiek, terwijl signalen die duiden op aanwezige lichte problematiek ontbraken. Soms ontbreken in een vroeg stadium de signalen, omdat een jongere (bijvoorbeeld vanwege schaamte, taboe, ontkenning) niets laat weten, omdat een docent/mentor zaken niet tijdig signaleert en niet of (te) laat de ondersteunings-/zorgcoördinator op de hoogte brengt van problemen bij een jongere, of omdat ouders, dan wel de voorgaande school de voorgeschiedenis en problematiek van een jongere niet delen (o.a. wensen nieuwe start, schaamte, taboe, ontkenning, te weinig besef en betrokkenheid of te veeleisend). Ook wordt aangegeven dat hulpverleners soms te weinig contact met school zoeken en de school onvoldoende betrekken in een traject. Het gevolg is dat de problematiek al relatief zwaar(der) kan zijn op het moment dat de school ingelicht wordt of de signalen beter in beeld krijgt. De ondersteunings-/zorgcoördinator wordt daardoor soms ‘overvallen’ door de (reeds geëscaleerde) zware problematiek en kan niet tijdig passende ondersteuning bieden.*
- *Enkele professionals maken zich wel zorgen over het loopbaanperspectief van de jongeren met een ondersteuningsbehoefte. Respondenten van vo-scholen vragen zich bij sommige jongeren af of zij het redden in het mbo. Vaak lukt het de jongeren, met de intensieve begeleiding op het voortgezet onderwijs, een diploma te halen. Echter, zijn er zorgen of deze jongeren – bij wie op het voortgezet onderwijs al een ‘dalende trend’ zichtbaar is – op het mbo ook de*

benodigde intensieve ondersteuning krijgen om hun schoolloopbaan met succes te kunnen vervolgen. Ook vanuit het mbo wordt dit bevestigd. Er zijn jongeren met een ondersteuningsbehoefte, die door de andere aanpak op het mbo en het aanspreken van andere competenties tegen (zwaardere) problemen aanlopen. Tevens geven respondenten aan zich bij kwetsbare jongeren zorgen te maken over de overgang van mbo naar werk. Deze jongeren hebben in het onderwijs veelal veel begeleiding gehad en zullen ook bij de overgang naar werk of naar speciale leerwerktrajecten extra begeleiding nodig hebben.

2.2 Typering doelgroep

Om de doelgroep te kunnen typeren is in de interviews gevraagd naar kenmerken van de jongeren. Gaat het om jongeren in bepaalde opleidingen, leerwegen of opleidingsniveaus (opleidingskenmerken)? Welke signalen, problematiek en belemmeringen zijn (nu al) zichtbaar bij de betreffende jongeren? Denk aan leerproblemen, problemen in de thuissituatie, lichamelijke problemen, gedragsproblematiek/-stoornissen, financiële problemen, etc. Wat is de persoonlijke situatie van de leerlingen en studenten? Denk bijvoorbeeld aan leeftijd, schoolverleden of andere persoonlijke kenmerken.

De genoemde vragen leiden niet tot een eenduidig antwoord. Voor een deel heeft dit te maken met onduidelijkheid over de definitie van de doelgroep (wat zijn 'nog geen grote problemen'), maar belangrijker is dat de jongeren niet *zijn* te typeren naar bepaalde specifieke kenmerken. De kenmerken zijn te divers en te individueel bepaald. Het gaat om verschillende jongeren met verschillende kenmerken. Verschillende problemen kunnen een rol spelen en soms ook in combinatie (meervoudige problematiek).

In feite gaat het in de onderzoeksvraag ook niet zozeer om de aard/kenmerken van de problematiek, maar om de kenmerken van de *fase* waarin de problematiek zich bevindt, namelijk de fase van lichte problematiek. De onderzoeksvraag richt zich immers op het in een vroeg stadium kunnen signaleren van (opkomende/groeiende) problematiek. Die fase van lichte problematiek is wel te typeren. Hoe ziet de vroege fase van problematiek eruit? Wat zijn typische kenmerken van de vroege fase van mogelijke escalerende problematiek? Voorbeelden die ook in de interviews naar voren komen, zijn:

- *De jongere vertoont teruglopende schoolprestaties en verliest motivatie;*
- *De jongere vertoont escalerend afwijkend gedrag (steeds brutaler, steeds agressiever);*
- *De jongere is minder goed aanspreekbaar op gedrag/houding;*
- *De jongere raakt meer geïsoleerd/teruggetrokken, verzuimt meer en heeft minder sociale aansluiting op school.*

Verder noemen respondenten een diversiteit aan kenmerken en problemen, die zij als mogelijke risico's zien voor *toenemende* problemen in de schoolloopbaan, (langdurig) thuiszitten en uitval. Type problemen die vaker benoemd worden, zijn de volgende (op volgorde van meer naar minder genoemd).

Problemen in de thuissituatie

Kenmerken en risico's die vaak genoemd worden in de interviews zijn problemen in de thuissituatie. Naar voren komen met name een instabiele thuissituatie, gescheiden ouders, incomplete gezinnen, ouder(s) met lichamelijke en/of psychische problemen, ouders die handelingsverlegen

zijn, ouders die geen grip hebben op de situatie, een gebrek aan een stimulerende en ondersteunende thuisomgeving, lage ouderbetrokkenheid en/of veeleisende ouders. In de interviews komen diverse voorbeelden aan de orde, zoals bijvoorbeeld:

- *Sommige kinderen krijgen thuis weinig tot geen sturing en worden niet begrensd in wat ze wel en niet mogen. Hoewel dit niet altijd een keuze is van ouders – soms heeft het te maken met onmacht of met de cultuur – kan dit in een wereld met veel prikkels leiden tot problemen.*
- *In de interviews wordt gewezen op de soms hoge verwachtingen van ouders. Ouders kunnen erg veeleisend zijn en hebben verwachtingen van hun kind die niet altijd haalbaar zijn. Soms wordt bijvoorbeeld externe hulp ingekocht om het kind naar het hoogst haalbare niveau te 'pushen'. Deze instelling van ouders leidt zichtbaar tot stress bij leerlingen, tot onmacht, een soms extreem perfectionisme en draagt er vermoedelijk toe bij dat leerlingen hun moeilijkheden en problemen verbergen. Als een warm contact en uitwisseling binnen de driehoek school-ouder-leerling ontbreekt, komt lichte problematiek niet in beeld en worden problemen bij de school pas zichtbaar als deze zwaardere en complexer zijn (geworden).*

Psychische stoornissen en problemen

Specifiek benoemd worden psychische overbelasting, depressie, angstproblematiek (bijvoorbeeld schoolangst; angst om naar school te komen of de klas in te gaan), eetstoornissen, psychosomatische klachten, extreem perfectionisme en ASS. Wat betreft vo-leerlingen met ASS wordt opgemerkt dat de vso-school in de regio enkel mavo en onderbouw havo biedt. Dat betekent dat havo/vwo-leerlingen met een zware ASS naar een vso-school buiten de regio moeten of dat zij onderwijs moeten volgen op een reguliere school (havo/vwo). De problematiek van het merendeel van de leerlingen met een ASS is in het regulier onderwijs goed 'beheersbaar'. Een klein deel van de leerlingen heeft echter een dermate zware stoornis dat reguliere scholen tegen hun grenzen aanlopen. Dit leidt ertoe dat deze jongeren risico lopen op toenemende problematiek, (langdurig) thuiszitten en/of uitval.

Om dit risico te verkleinen heeft het Samenwerkingsverband geïnvesteerd in mogelijkheden om 'vso-leerlingen' in te laten stromen in het reguliere voortgezet onderwijs. Dit heeft geresulteerd in de zogenaamde synthesesetrajecten; een vso-setting in het voortgezet onderwijs, gekenmerkt door kleinere klassen, meer structuur in de lessen en les van (in dienst genomen) vso-docenten. Deze synthesesetrajecten zijn bedoeld voor leerlingen met een zwaardere ondersteuningsbehoefte en voor leerlingen die relatief onzelfstandig zijn. Het kan gaan om voormalig vso-leerlingen, maar ook reguliere vo-leerlingen, die dreigen thuis te komen zitten of uit te vallen, kunnen aan deze trajecten deelnemen. De leerlingen krijgen ambulante begeleiding en worden ondersteund op schakelmomenten, zoals de overgang van onderbouw naar bovenbouw en de overgang van vmbo naar mbo. De synthesesetrajecten worden vooralsnog aangeboden op enkele schoollocaties in de regio, maar er zijn plannen om de trajecten ook aan te gaan bieden op andere scholen.

Problemen in de leer- en studiehouding

Risico's die in dit kader vaak genoemd worden, zijn motivatieproblemen en een gebrek aan doorzettingsvermogen. Ook hebben veel leerlingen met (lichte) problematiek een gebrek aan executieve vaardigheden, waaronder plannen en organiseren. Echter, bij leerlingen die dreigen (langdurig) thuis te komen zitten, is er altijd sprake van een combinatie van factoren en nooit enkel een gebrek aan executieve vaardigheden bijvoorbeeld.

Problemen in (opleidings)niveau

Scholen noemen met name leerproblemen en -achterstanden en onvoldoende capaciteit voor het opleidingsniveau waarop een jongere is geplaatst. Het komt regelmatig voor dat een leerling is geplaatst op een onderwijsniveau dat niet passend is. Deze leerlingen kregen (soms na druk van ouders) een basisschooladvies dat (net) te hoog gegrepen is. Als een leerling vervolgens onvoldoende presteert en moet afstromen naar een lager niveau kan dit dusdanig demotiverend werken dat hij/zij niet meer naar school wil.

Naast bovengenoemde kenmerken en problemen worden ook *gedragsproblemen* (internaliserend en externaliserend) en *verslavingsproblematiek* (drugs, game) enkele keren genoemd als mogelijke risico's voor toenemende problemen in de schoolloopbaan, (langdurig) thuiszitten en/of uitval.

Opleidingskenmerken

Problematiek komt volgens de respondenten voor op alle opleidingsniveaus, in alle leerwegen en opleidingen. De aard van de problematiek varieert wel. Op het vwo zien respondenten bijvoorbeeld vaker psychische problemen/-stoornissen, terwijl externaliserende gedragsproblemen vaker voorkomen bij leerlingen in het vmbo. Ook in het mbo ziet men dat bepaalde problematiek bij bepaalde opleidingen meer vertegenwoordigd is (bijvoorbeeld ASS bij ICT-opleidingen).

Daarnaast wijzen verschillende respondenten op het verschil in problematiek – of in het tot uiting komen van de problematiek – tussen het voortgezet onderwijs en het mbo. Jongeren kunnen in het voortgezet onderwijs al te maken hebben met (lichte) problematiek, maar men ziet vaak dat in het mbo de problematiek meer naar de voorgrond komt. In het voortgezet onderwijs lukt het vaak nog wel om problemen onder controle te houden en leerlingen naar het diploma te leiden. Echter, in het mbo krijgt de jongere te maken met grote veranderingen. Het mbo kent minder structuur, is wat vrijer en lossere, minder schools, minder gericht op het leren van vakken, meer gericht op sociale vaardigheden, het leren omgaan met anderen en samenwerken. Er worden andere competenties gevraagd en er wordt een grotere mate van zelfstandigheid verwacht. Deze veranderingen (in combinatie met de hogere leeftijd van de jongeren) kunnen ertoe leiden dat onderliggende problematiek meer naar de voorgrond komt, problemen verergeren of minder goed onder controle gehouden kunnen worden.

2.3 Omvang doelgroep

In de interviews is met respondenten gesproken over de 'doelgroep' of eigenlijk de fase van problematiek en de manier waarop de scholen de jongeren typeren in kenmerken en in omvang. In de vorige paragraaf kwam reeds naar voren dat het moeilijk is de doelgroep te typeren naar bepaalde specifieke kenmerken, omdat de afbakening/definitie van de doelgroep ruimte laat voor eigen invulling en omdat het gaat om veel verschillende jongeren met een variatie aan kenmerken en problematieken. Dat dit het eveneens moeilijk maakt om de omvang van de doelgroep te bepalen, blijkt wel uit het feit dat slechts een deel van de respondenten aantallen heeft genoemd. Er kan daarom geen totaalbeeld worden gegeven. De volgende tabel biedt een overzicht van het totaal aantal leerlingen/studenten per school/instelling en van het aantal leerlingen dat – volgens inschatting van de respondenten – tot de doelgroep behoort. Door het ontbreken van aantallen is de tabel niet compleet.

Tabel 2.1 – Totaal aantal leerlingen en geschatte percentage leerlingen doelgroep (per school)

Scholen	Totaal aantal leerlingen	Geschatte percentage leerlingen doelgroep
Voortgezet onderwijs¹		
School 1	1.702	6%
School 2	1.697	-
School 3	2.646	8%
School 4	1.122	1%
School 5	2.443	14%
School 6	291	-
School 7	336	-
School 8	1.109	0,5%
Mbo-instellingen		
Mbo-instelling 1 ²	2.391	-
Mbo-instelling 2 ³	382	-

1. Aantal leerlingen vo-scholen regio Rivierenland: bron DUO (1 oktober 2019).

2. Aantal studenten mbo-instelling 1: bron DUO (1 oktober 2019).

3. Aantal studenten mbo-instelling 2: bron mbo-instelling zelf (schooljaar 2019-2020).

Het door professionals geschatte aantal leerlingen, behorend tot de doelgroep van het onderzoek, varieert van 5 tot meer dan 300 per school. Deze aantallen zijn niet met elkaar te vergelijken, omdat elke school een eigen invulling geeft aan 'de doelgroep'. Om de verschillen te schetsen, wordt hieronder een 'casebeschrijving' van drie scholen gegeven:

- Een vo-school met ruim 1.100 leerlingen in totaal typeert de doelgroep van het onderzoek als jongeren met (vaak) motivatieproblemen en systeemproblematiek (problemen in de thuissituatie, ouders die handelingsverlegen zijn). Het gaat om jongeren bij wie de resultaten slechter worden, net als het gedrag. De jongeren komen in een neerwaartse spiraal terecht. Deze jongeren lopen vast als er niks gebeurt en er geen interventies worden ingezet. Het percentage jongeren met dergelijke kenmerken is volgens de respondenten hoger in het vmbo, maar ook in havo/vwo zitten jongeren met deze kenmerken. De respondenten van deze school schatten in dat het in totaal gaat om circa 5 leerlingen per schooljaar. In vergelijking met 'andere doelgroepen': 17 leerlingen maken gebruik van leerwegondersteunend onderwijs (lwoo), circa 11/12 leerlingen zitten momenteel in de Trajectklas (leerlingen met intensieve specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften kunnen extra ondersteuning krijgen in de trajectklas; vergelijkbaar met cluster IV-onderwijs) en circa 1 leerling gaat naar het OPDC. De school heeft enkele uitvallers per jaar (het zijn geen voortijdig schoolverlaters, omdat ze wel allemaal in onderwijs blijven; bijv. vavo, lager niveau, mbo).
- Een vo-school – locatie vmbo-b/k/t – met ruim 800 leerlingen in deze leerwegen typeert de doelgroep als jongeren die op meerdere vlakken problemen hebben: thuis (geen stabiele thuissituatie), motivatieproblemen, gebrek aan doorzettingsvermogen, veel op straat. Het gaat om jongeren bij wie de resultaten achteruitgaan en waarbij het de vraag is of ze – zonder ondersteuning – een diploma behalen en naar vervolgonderwijs gaan. Dit type jongeren ziet respondent breed in het vmbo (zowel basis, kader als mavo). Naar schatting gaat het om circa 210 leerlingen. In vergelijking met 'andere doelgroepen': circa 100/150 leerlingen hebben een

OPP (besproken in zorgteam), circa 150 leerlingen maken gebruik van lwoo, 25/30 leerlingen krijgen extra ondersteuning door middel van ambulante begeleiding, 25 leerlingen volgen een vso-arrangement, 7/8 leerlingen worden besproken in het multidisciplinair overleg en daarvan zijn er 3 geplaatst op het OPDC, 6 leerlingen volgen een TOP's!-training. De locatie heeft circa 1 á 2 voortijdig schoolverlaters per jaar. Er zijn wel meer leerlingen per jaar (circa 10) die tussentijds naar bijvoorbeeld een entreeopleiding stromen.

- *Een vo-school met ruim 1.100 leerlingen in totaal beschrijft de doelgroep als jongeren met psychische problemen (indicatie) in combinatie met problemen in de thuissituatie en een gebrek aan steun thuis. Vaak is er een kink in de kabel thuis-leerling-onderwijs. De respondenten zien deze jongeren 'schoolbreed' en niet specifiek in bepaalde leerwegen (dergelijke problematiek gaat volgens hen 'dwars' door de leerwegen heen). Naar schatting gaat het om 10-15 leerlingen per jaar. In verhouding tot 'andere doelgroepen': circa 30 procent (ruim 300) van het totaal aantal leerlingen op de school heeft een indicatie (respondenten scharen hier ook de jongeren met psychische problematiek onder), circa 30/40 leerlingen maken gebruik van lwoo, per jaar zitten circa 2 leerlingen op het OPDC. De school heeft gemiddeld één voortijdig schoolverlater per jaar.*

De casusbeschrijvingen maken niet alleen de verschillen tussen de scholen duidelijk, maar laten ook zien dat het de scholen over het algemeen lukt om voortijdig schoolverlaten bij de bedoelde jongeren te voorkomen. Het aantal uitvallers en voortijdig schoolverlaters is in alle scholen (aanzienlijk) lager dan het aantal jongeren dat behoort tot de doelgroep die in het onderzoek centraal staat. In feite is dit logisch; bij preventie speelt altijd een rol dat je niet zeker weet hoe de toekomst eruit ziet. Je zet een preventieve maatregel in, omdat je verwacht dat de problemen erger zullen worden, maar of dat ook daadwerkelijk gebeurd zou zijn, weet je niet. Daarom heeft preventie altijd een veel grotere doelgroep dan de groep jongeren die daadwerkelijk in zware problemen raakt. Het is daarom te verwachten dat de risicogroep, waar dit onderzoek zich op richt, enkele malen groter is dan de groep jongeren die nu daadwerkelijk in zware problemen zit, thuis zit of is uitgevallen.

3 Ondersteuning doelgroep

3.1 Bestaande ondersteuning en signalering

De ondersteuning en begeleiding van leerlingen en studenten op de vo-scholen en mbo-instellingen in de regio Rivierenland – o.a. in kader van passend onderwijs, en regionale aanpak vsv – vindt in feite plaats op drie niveaus: 1) in de basisondersteuning of -begeleiding, 2) in de extra ondersteuning (van licht tot zwaar) en 3) in de externe ondersteuning door zorg- en hulpverleners van buiten de school. De voorzieningen kunnen per onderwijsinstelling wisselen, er worden verschillende accenten gelegd, maar er zijn wel gemene delers.

In de basis is er sprake van ondersteuning of begeleiding in de klas, binnen de opleidingsteams door docenten, mentoren en studieloopbaanbegeleiders. De extra begeleiding en ondersteuning, op het niveau van het zorg- of ondersteuningsteam dan wel het Loopbaancentrum in het ROC, vindt zo veel mogelijk binnen de scholen en mbo-instellingen plaats. In het vo waar nodig in samenwerking met en ondersteuning vanuit het Samenwerkingsverband (SWV) Rivierenland. Het uitgangspunt van het SWV is dat leerlingen ondersteuning krijgen daar waar het hoort, dus zo veel mogelijk in de scholen zelf. Alle scholen in de regio ontvangen een pakket met financiële en praktische middelen om deze ondersteuning intern in te richten. Leerlingen kunnen individuele begeleiding en trainingen krijgen. Daarnaast kunnen zij – per school op verschillende wijze ingericht – ondersteuning krijgen in bijvoorbeeld een Traject-Op-Maat-klas (TOM-klas), VIP-traject, Maatwerkklas, Trajectlokaal, Trainingsklas, Trajectklas, Pro+klas, VO-extra-2. Ook kunnen scholen ondersteuning krijgen d.m.v. ambulante begeleiding en zijn er bij enkele scholen speciale synthesetrajecten voor vso-leerlingen op het vo. Daarnaast bestaan er bovenschoolse voorzieningen waar scholen gebruik van kunnen maken zoals het multidisciplinair overleg, TOP's!-training, onderzoekscentrum en het OPDC (voorheen Rebound/ondersteuningscentrum).

In het regionale mbo kunnen studenten binnen de mbo-instelling individuele begeleiding en trainingen krijgen van het ondersteuningsteam/loopbaancentrum, schoolmaatschappelijk werk, het jeugdteam MBO (GGD, GGZ) en een praktijkcoach (voor jongeren die tijdens de BPV dreigen vast te lopen). Bovenschools is er een regionale Rebound mbo.

Het onderzoek richt zich op de schoolgaande jongeren die nog geen grote problemen hebben, maar waarvan verwacht wordt dat problemen kunnen toenemen als er niet tijdig een passende interventie wordt gedaan. De noodzaak van vroegsignalering en preventie, wordt herkend, maar vormt geen nieuw fenomeen. Op de scholen is in toenemende mate ingezet op een switch van reactief naar proactief handelen en is er sprake van een steeds meer preventieve dan curatieve aanpak, gericht op het voorkomen van zwaardere problematiek, al verschilt de mate waarin wel per school. Kenmerkend in de ondersteuning op de scholen in de regio is de grote aandacht voor maatwerk. De ondersteuningsvragen van leerlingen en studenten verschillen en de ondersteuning die aan degenen met een extra ondersteuningsvraag wordt gegeven, bestaat in principe uit maatwerktrajecten. Per leerling wordt bekeken wat haalbaar en effectief is.

Zoals eerder al benoemd werd, wordt door de professionals op de scholen aangegeven dat leerlingen en studenten in beeld zijn. Soms ontbreken in een vroeg stadium de signalen, omdat een jongere (bijvoorbeeld vanwege schaamte, taboe, ontkenning) niets laat weten, omdat een docent/mentor zaken niet tijdig signaleert en niet of (te) laat de ondersteunings-/zorgcoördinator op

de hoogte brengt van problemen bij een jongere, of omdat ouders, dan wel de voorgaande school de voorgeschiedenis en problematiek van een jongere niet delen (o.a. wensen nieuwe start, schaamte, taboe, ontkenning, te weinig besef en betrokkenheid of te veeleisend). Ook wordt aangegeven dat hulpverleners soms te weinig contact met school zoeken en de school betrekken in een traject. Het gevolg is dat de problematiek al relatief zwaar(der) kan zijn op het moment dat de school ingelicht wordt of de signalen beter in beeld krijgt.

3.2 Wensen, suggesties en aandachtspunten ten aanzien van de verbetering van de ondersteuning

Ondanks dat er in de signalering weinig problemen bestaan, leerlingen en studenten over het algemeen tijdig worden gezien en er door de scholen passende ondersteuning wordt geboden, is er bij de professionals wel behoefte aan verbetering en uitbreiding van de ondersteuningsmogelijkheden die zij kunnen bieden. In het verlengde van de voorgaande constatering richten deze wensen, aandachtspunten en suggesties zich op verschillende vlakken.

Scholen zetten gezien hun verschillende accenten en mate waarin zij als school zelf versterking van de ondersteuning wensen, op verschillende manieren in op het verbeteren van de bestaande ondersteuning binnen de instelling. Deze worden in onderstaande paragraaf nader uitgewerkt. Tevens wordt ingegaan op de aandachtspunten en wensen die door de professionals worden geuit waar het gaat om de ondersteuning van leerlingen door externe partijen en de samenwerking daarmee.

De aandacht voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte wordt ook vanuit een loopbaanperspectief bekeken. Redden leerlingen het bij de overgang naar het mbo. Dat geldt ook voor de overgang naar werk. Daarom wordt tevens ingegaan op de aandachtspunten en wensen van professionals wanneer leerlingen en studenten op een schakelmoment komen: naar het mbo en naar werk, met speciale aandacht voor (leer)werktrajecten.

Het is overigens lastig hierbij om een duidelijke grens te trekken tussen preventieve en curatieve wensen, suggesties en aandachtspunten, dat loopt in elkaar over. Sommige suggesties zijn gericht op de vroege signalering, lichte/basisondersteuning, maatregelen binnen de school, preventief en proactief handelen en gericht op betrokkenheid van de mentoren en docenten. Andere suggesties zijn meer gericht op de ondersteuning van leerlingen en studenten met zwaardere problematiek, omdat juist daar de grootste zorgen en mogelijke handelingsverlegenheid van professionals liggen.

Er zijn een heleboel suggesties gegeven en deze worden alle nader beschreven. Daarbij wordt wel aangegeven wat in de ogen van de onderzoekers van belang is in kader van dit onderzoek en welke suggesties aansluiten bij de onderzoeksvragen, namelijk suggesties die zich richten op de fase van lichte problematiek (gericht op preventie, vroegsignalering, basisondersteuning etc.).

3.2.1 De ondersteuning in het onderwijs: op scholen en bovenschools

- *Blijf inzetten op preventie en het zoeken naar maatwerk en voorzieningen binnen de scholen.* Het is volgens respondenten belangrijk om te blijven inzetten op preventie en te blijven zoeken naar maatwerk en creatieve oplossingen (al dan niet 'buiten de gebaande paden') in de ondersteuning aan leerlingen en studenten.

Er worden specifieke wensen ten aanzien van de interne ondersteuning op de scholen genoemd. Deze wensen zijn schoolspecifiek en afhankelijk van reeds eerder gemaakte keuzen. Waar een school behoefte aan heeft, is soms bij een andere school al gefaciliteerd. Deels liggen de wensen in elkaars verlengde. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de preventieve inzet van een verzuimcoördinator, een rustige ruimte voor leerlingen die nog thuiszitten en langzaam kunnen wennen aan een onderwijssetting, een ruimte voor overprikkelde leerlingen, een pedagogische ruimte waar leerlingen ter plekke ondersteuning krijgen als het even niet meer gaat, een aparte ruimte binnen de school waar leerlingen met een ondersteuningsbehoefte gedurende een langere tijd (bijvoorbeeld enkele weken) terecht kunnen indien het in de reguliere lessen niet goed gaat. Men verwacht dat hiermee wordt voorkomen dat leerlingen achterraken en studievertraging oplopen of zelfs dreigen uit te vallen dan wel eventueel verwezen moeten worden naar het vso.

De kennis en ervaringen van scholen in de regio zouden benut kunnen worden voor en door scholen die hier nog een lacune hebben.

- *Versterk en blijf inzetten op de expertiseontwikkeling bij mentoren en docenten in de basisondersteuning.*

Uit de gesprekken op de scholen komt naar voren dat de mate waarin een leerling of student tijdig wordt gezien mede afhankelijk is van de mentor en de docent (het docententeam). Zij bieden de basisondersteuning aan de leerlingen en studenten.

Sommigen hebben meer 'voelsprietten' dan anderen, maar er wordt tegenwoordig veel meer gevraagd van docenten als het gaat om 'zorg' voor de leerling. De ervaring leert dat het voor docenten vaak moeilijk is om (problematisch) gedrag van leerlingen goed te duiden en de daaruit voortvloeiende (extra) ondersteuningsbehoefte te (h)erkennen.

De mate waarin scholen op deze expertiseontwikkeling hebben ingezet verschilt nog per school. Bij de ene school staat dat nog redelijk in de 'kinderschoenen' en wil men daarin nog meer stappen zetten. Bij de andere school is men hierin al veel verder. *"De preventieve aanpak sorteert effect. Er is openheid in de school. Docenten lopen bij elkaar binnen om te sparren en advies te vragen. De orthopedagoog kan ook zo de klas in lopen en met de docent in gesprek gaan over de juiste aanpak. Ook de conciërge wordt meegenomen in deze aanpak; hij heeft immers een belangrijke signaalfunctie. Alle medewerkers van de school worden hierin meegenomen, dwars door de organisatie. Bij de aanname van nieuwe docenten wordt ook gesproken over of zij feeling hebben met het bieden van ondersteuning. Nieuwe docenten worden door het zorgteam ook meteen meegenomen in de zorgstructuur en zij krijgen direct coaching van speciale coaches".*

Om de expertiseontwikkeling van docenten en begeleiders een stimulans te geven, kunnen vorscholen gebruik maken van het aanbod van het SWV m.b.t. trainingen en workshops voor docenten en begeleiders. Daarnaast zouden scholen meer gebruik van elkaars expertise en ervaringen kunnen maken. Immers, docenten van verschillende scholen ervaren in veel gevallen dezelfde problemen en kunnen van elkaar leren.

- *Blijf inzetten op het versterken van de relatie en betrokkenheid van scholen met ouders.*

De professionals wijzen op de belangrijke rol van ouders bij de leerlingen en studenten met een ondersteuningsbehoefte. Een intensieve communicatie in de driehoek school-leerling-ouder leidt tot eerdere signalen bij eventuele problemen, waardoor voorkomen kan worden dat problematiek onnodig escaleert. Ouders beseffen dat niet altijd.

Op enkele scholen is daarom al sterk ingezet op het versterken van de ouderbetrokkenheid. Andere scholen zijn daar nog minder ver mee. Scholen zouden hun opgedane ervaring en kennis regionaal kunnen uitwisselen en bundelen in vorm van een aanpak.

Een van de professionals geeft als suggestie dat er (lokale of regionale) ouder- of discussiegroepen georganiseerd zouden kunnen worden om aan ouders te verduidelijken wat de partijen in de driehoek school-ouder-leerling elkaar kunnen brengen en wat er andersom gehaald kan worden.

- *Blijf werken aan de versterking van de relatie vso en vo, geef ruimte aan scholen om hier invulling aan te geven.*

Respondenten wijzen in het kader van een preventieve en maatwerkgerichte aanpak ook op de synthese met het vso. Enkele scholen hebben vragen over hoe met het vso kan worden samengewerkt en hoe expertise van het vso sneller zou kunnen worden binnengehaald en benut. Anderzijds wordt ook de wens tot meer plekken in het vso benoemd.

In de regio zijn al wel voorbeelden van vo-vso-arrangementen; de kennis en ervaringen van deze scholen kunnen door andere scholen in de regio worden benut.

- *Heb aandacht voor nieuwkomers – leerlingen die instromen vanuit ISK – en hun specifieke ondersteuningsbehoefte.*

De afgelopen jaren heeft Nederland een grote toestroom van vluchtelingen uit met name Syrië en Eritrea gehad. Jongeren volgen voor hun eerste taalonderwijs zo'n een tot twee jaar onderwijs in de regionale ISK-scholen. Daarna maken velen de overstap naar het vo of het mbo. Een van de respondenten verwacht de komende jaren een grotere toestroom van deze oud ISK-leerlingen. Deze leerlingen hebben o.a. te maken met trauma's en specifieke taalproblematiek, andersoortige problematiek dan waar men nu op school mee te maken heeft, en vragen daarmee specifieke ondersteuning. Dat blijkt o.a. uit een onderzoek van KBA naar nieuwkomers in de regio Utrecht. Bovendien blijkt dat het risico op uitval binnen deze doelgroep over het algemeen hoog is.

- *Ondersteun scholen met de uitvoering van wet- en regelgeving ten aanzien van speciale groepen leerlingen.*

Een van de professionals wijst op een specifieke groep leerlingen, zij kunnen geen regulier onderwijs volgen maar komen wel enkele uren naar school. Zoals bijvoorbeeld leerlingen met angstproblematiek. Hij wijst op problemen ten aanzien van de registratie van deze leerlingen, Wet- en regelgeving en procedures zijn moeilijk en complex. De school zou daarin ondersteuning willen krijgen (onderwijsinspectie of een andere - regionale - organisatie) over hoe met deze jongeren om te gaan. De kennis, ervaringen maar ook vragen van scholen in de regio zouden hierbij benut en gedeeld kunnen worden.

- *Creëer een voorziening voor mbo-studenten; maatwerk en opvang voor studenten met zware problematiek.*

Het ROC heeft vanuit handelingsverlegenheid bij bepaalde groepen studenten met zware problematiek behoefte aan extra ondersteuning. Men denkt hierbij aan maatwerk en opvang van studenten met een grote ondersteuningsbehoefte en zware problematiek. Een soort Rebound-achtige voorziening die echter niet gericht moet zijn op heroriëntatie. Het zou een soort tussenstap moeten zijn, waarbij studenten wel een structuur en dagbesteding worden geboden, maar waarbij nog geen eisen – wat onderwijs betreft – aan de jongeren worden gesteld. Het onderwijs zal hier voor hen beroepsmatig dan op een laag pitje komen te staan, maar jongeren kunnen op school mogelijk nog wel aan hun algemene vakken werken. De verwachting is dat met een dergelijke voorziening de jongeren wel naar school blijven komen en de afstand tot onderwijs niet te groot wordt.

- *Heb oog voor de geografische kenmerken en grensgebieden van de regio.*

De regio Rivierenland is een groot en uitgestrekt gebied. Enkele scholen bevinden zich in de uithoeken van het gebied waardoor zij met leerlingen, gemeenten, samenwerkingsverbanden en partijen buiten de regio te maken hebben. Bij het inrichten van maatregelen en voorzieningen, de uitwisseling van kennis en ervaringen voor scholen en leerlingen dient daar – o.a. bereikbaarheid - rekening mee te worden gehouden.

3.2.2 De ondersteuning door en samenwerking met externe partijen

Ten aanzien van de externe ondersteuning van leerlingen en studenten wijzen professionals op meerdere thema's en verbindingen met verschillende partijen. Kernpunt hierbij is: *Heb aandacht voor betere samenwerking, afstemming, verbinding, taak- en rolverdeling, regie en verantwoordelijkheden tussen onderwijs en andere betrokken partijen bij de zorg- en hulpverlening.*

In onderstaande punten wordt hier nader op ingegaan. Sommige wensen en voorgestelde maatregelen passen bij de onderzoeksvraag naar preventie/vroegtijdige inzet. Deze worden als eerste beschreven. Andere gaan veel meer over curatieve inzet en zware, complexe probleemgevallen. Deze volgen later in de paragraaf.

- *Wens tot heroriëntatie en uitbreiding Jeugdteam MBO.*

De plusvoorziening voor overbelaste jongeren is een belangrijk onderdeel van de huidige vsv-aanpak in de regio Rivierenland. In dat kader wordt het jeugdteam MBO ingezet voor vroegtijdige signalering en begeleiding van jongeren in het mbo. De beide mbo-instellingen werken hierin samen met GGZ en GGD. Het jeugdteam MBO werkt preventief en dichtbij: op school en indien nodig achter de voordeur. Ook kan het team zwaardere ondersteuning via de wijkteams en externe hulpverlening inschakelen.

De professionals van de mbo-instellingen zijn tevreden over het Jeugdteam MBO en over de samenwerking met GGZ en GGD, maar er wordt wel gesproken over de wens tot heroriëntatie dan wel uitbreiding.

Bij het regionale AOC ziet men graag een verschuiving in het aantal uren van de GGD-verpleegkundige naar de GGD-arts. De GGD-arts heeft meer uren nodig vanwege de grote hoeveelheid vragen over de psychische belastbaarheid. Met de GGD-verpleegkundige zou men graag meer preventief willen gaan werken in de vorm van projecten.

Door beide mbo-instellingen wordt in het kader van een meer preventieve aanpak de wens aangegeven voor een grotere ondersteuning door en sterkere samenwerking tussen GGZ en de school, zodanig dat de zorgverleners binnen de school werken. Het gaat vooral om jongeren met psychische of psychiatrische problematiek. Zo wordt bij het AOC geschat dat bij ongeveer 30 procent van de studenten die uitvallen, al dan niet vroegtijdig zonder diploma, psychische of psychiatrische problematiek een onderliggende oorzaak is. Studenten met problemen worden dan sneller opgepakt.

De regio, het onderwijs, de hulpverlening en de gemeenten hebben hier gezamenlijk een belangrijke rol en taak in.

Er wordt verwezen naar het voorbeeld van het Graafschap College in Doetinchem dat samen met de GGZ en de jeugdzorg in de regio het programma JongLeren heeft ontwikkeld. Het blijkt moeilijk om jongeren die in behandeling zijn bij de GGZ een goede (door)start in het onderwijs te laten maken. Dat komt doordat programma's van onderwijs en hulpverlening onvoldoende op elkaar zijn afgestemd en docenten deze jongeren geen vangnet kunnen bieden. Met als gevolg dat

jongeren die behandeld worden voor psychische problemen voortijdig kunnen afhaken in het onderwijs. Het ontwikkelde programma helpt jongeren met psychische problemen om tijdens de behandeling te blijven leren en zo snel mogelijk de draad van het mbo weer helemaal op te pakken (zie <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Programma-voor-jongeren-met-psychische-problemen-mbo>).

- *Werk met regionale partijen aan het verkorten van de wachtlijsten in de jeugdzorg en GGZ.*

In het voorgaande werd al gewezen op de wachtlijsten in de jeugdzorg en ggz – met name bij de grote organisaties als Pro Persona, Karakter en Entrea – en het te langzaam op gang komen van hulpverlening voor jongeren. Jongeren moeten vaak maandenlang wachten op de juiste, tweedelijns zorg. Zij moeten lang wachten voor hun eerste gesprek en soms in totaal wel 20 weken tot een behandeling feitelijk begint. Deze problemen komen vervolgens bij de school terecht en men moet dan een manier vinden hoe deze periode voor jongeren te overbruggen en hen toch op enige wijze te ondersteunen. Wanneer studenten eindelijk hulp krijgen zijn problemen vaak onnodig groot geworden.

De hulpverlening zou daarom sneller moeten (kunnen) reageren en daarin gefaciliteerd moeten worden. Daarbij zouden gesprekken met de hulpverlenende partijen met de jongeren vaker moeten plaatsvinden dan bijvoorbeeld één keer in de zes weken.

Overigens wordt ook door professionals aangegeven dat om deze wachtlijsten bij de bekende hulpverlenende partijen te omzeilen er naar tevredenheid wordt samengewerkt met meer lokale partijen waar meer kortere lijnen zijn.

Binnen het SWV is besloten niet langer samen te werken met Pro Persona vanwege de verouderde protocollen die leiden tot wachtlijsten. In plaats daarvan wordt intensief samengewerkt met wijkteams en meerdere kleine hulpverleningsinstanties om leerlingen met een ondersteuningsbehoefte zo snel mogelijk specialistische hulp te kunnen bieden. Per gemeente wordt bekeken welke zorg is ingekocht en waar leerlingen terecht kunnen.

- *Heb oog voor het verschil in perspectief van scholen.*

De professionals geven aan dat door een toename in de problematiek, de zwaarte en complexiteit ervan en het aantal leerlingen met een ondersteuningsbehoefte de druk op de ondersteuningsstructuur binnen de school de laatste jaren is toegenomen. Scholen geven daar op verschillende wijze vorm aan. Daarbij komt ook de vraag naar extra ondersteuning vanuit externe partijen naar voren op het moment dat de expertise binnen de school niet voldoende aanwezig is afhankelijk van de mate waarin een school handelingsverlegen is. Er wordt aangegeven dat jongeren veel tijd op school doorbrengen, hun problemen en gedrag daar heel zichtbaar zijn en snel gesignaleerd worden. Scholen bieden veel ondersteuning, maar lopen wel eens tegen de grenzen aan van hun mogelijkheden en verantwoordelijkheden. Meer hulp van buitenaf is dan nodig. In de gesprekken met de professionals op de scholen komen verschillende perspectieven naar voren waar het gaat om 'het binnen de school vormgeven van de samenwerking met de externe hulpverlening'.

Eenzijds wordt er aangegeven dat er meer expertise in de school nodig is, zodat de toegang tot ondersteuning en hulpverlening voor leerlingen en studenten laagdrempelig is. Men wil geen zorgschool zijn, maar wel een school met zorg in huis. Dit wordt ingegeven door maatschappelijke ontwikkelingen – denk aan de genoemde wachtlijsten – waardoor het soms voor jongeren te lang duurt om zorg en hulpverlening te krijgen.

Anderzijds wordt door professionals op scholen aangegeven dat de school een ondersteuner/begeleider is, waar het gaat om de leerling zo goed mogelijk onderwijs te geven, maar dat de school geen behandelaar is. De school is zagezegd geen verlengstuk van de hulpverlening. Er

moet een duidelijk onderscheid zijn tussen onderwijs en zorg. Het behandelen van leerlingen moet dan ook extern, op een neutrale plek, gebeuren. Leerlingen en studenten kunnen zich dan op school richten op hun opleiding. Bovendien wordt opgemerkt dat de problematiek van jongeren soms te divers en te complex is voor een team dat op school aanwezig is en er daarom beter gebruik te maken is van de expertise van een externe zorg- of hulpverlener.

- *Zorg voor een externe regiefunctie als zorg en hulpverlening voorliggend is.*

Meerdere professionals geven aan dat zij zich als onderwijspartij, bij leerlingen met zwaardere problematiek en thuiszitters, de regisseur voelen en als zodanig worden gezien. Nu pakt de school deze regie ook, omdat zij dagelijks te maken hebben met de jongeren, zien hoe het gaat en de noodzaak voelen voor snelle en adequate hulp, waarschijnlijk meer dan andere betrokken partijen. Het in gang zetten van hulp en de regievoering over de zorg aan een leerling ligt nu bijna altijd bij de school. Aan de andere kant wordt de school door andere partijen vaak als casusregisseur 'weggezet' en gezien.

Daar waar het de ondersteuning door de school en de ontwikkeling van de leerling op school betreft, ligt de verantwoordelijkheid natuurlijk bij de school. Daar ligt immers de zorgplicht van het onderwijs. Dat ligt echter anders voor het deel waar het de externe ondersteuning aan een leerling betreft. De verantwoordelijkheid wordt niet overgenomen terwijl de zorg- en hulpverlening in deze gevallen veelal voorliggend is en binnen de school geen passend traject meer kan worden geboden.

Er wordt aangegeven dat deze regiefunctie voor het onderwijs soms te zwaar is, maar ook dat de school die verantwoordelijkheid niet altijd wil hebben, de school is immers geen hulpverlener. De betere aansluiting met hulpverlening is hier een aandachtspunt met de wens dat er bij deze leerlingen eigenlijk een externe regiefunctie zou mogen zijn. Een externe partij buiten de school die – in ieder geval tijdelijk - de regie zou moeten nemen en voeren om zorg- en hulpverlening op touw te zetten en te monitoren in goede afstemming met het onderwijs. Dat zou bij een wijkteam, leerplicht/RMC of een externe hulpverlener kunnen liggen.

- *Beter contact met externe behandelaars wordt gewenst.*

Er wordt door enkele respondenten aangegeven dat het vaak moeilijk is om contact krijgen met externe hulpverleners. Er verstrikt veel tijd voordat er daadwerkelijk contact is gelegd. Ook wordt aangegeven dat de 'lijntjes' tussen zorg (denk aan jeugdbescherming en veilig thuis) en onderwijs beter kunnen. Als jongeren in beeld zijn bij bovengenoemde instellingen wordt dit niet altijd gemeld bij het onderwijs, terwijl het wel belangrijk wordt gevonden dat docenten en begeleiders op school hiervan op de hoogte zijn. Daarnaast wordt gemeld dat het wenselijk is als externe hulpverleners meer concrete handelingsadviezen zouden bieden, zodat de ondersteuning binnen de school optimaal kan worden aangepast aan de situatie of problematiek van de leerling.

- *Zorg voor een betere positionering van het wijkteam in en samenwerking met scholen.*

In het voorgaande wordt genoemd dat bijvoorbeeld meer regie vanuit het wijkteam wenselijk zou kunnen zijn. Daarvoor is het wel nodig dat het wijkteam een betere positionering binnen de scholen neemt en krijgt en er een betere samenwerking met de scholen is. Alhoewel er in dit kader wel verschillen tussen wijkteams en gemeenten worden genoemd.

Respondenten geven aan dat het goed zou zijn om vaker gezamenlijk af te stemmen en proberen verbinding te zoeken. Het zou fijn zijn als er kortere lijnen zijn met het wijkteam, waardoor studenten sneller geholpen kunnen worden. Een intensieve samenwerking tussen school en

wijkteam leidt er toe dat er een verbinding bestaat tussen de school en de thuissituatie van de leerling, wat van belang is om de leerling effectief te kunnen ondersteunen.

Er wordt genoemd dat er bij wijkteams veel blijft liggen, dat er steeds nieuwe mensen zijn, die elke keer opnieuw het wiel uitvinden. Er moet een doorlopende, stabiele factor zijn in de ondersteuning van jongeren.

Een mogelijkheid die wordt genoemd is dat er een vaste medewerker uit een wijkteam in een ZAT deelneemt. Ook wordt genoemd dat er vanuit meerdere wijkteams een dezelfde medewerker vanuit de wijkteams bij meerdere ZAT's van de scholen zou kunnen aanschuiven die vervolgens een brug slaat naar andere wijkteams, zodat de coördinerende, signalerende, informerende en samenwerkende functie meer gewaarborgd is.

Een betere afstemming tussen school en wijkteam zou ook bevorderd kunnen worden als een wijkteam mandaat zou krijgen om jeugdhulp aan te vragen. De verwachting is dat hierdoor het proces om jongeren aan zorg en hulpverlening te helpen minder zal stagneren. Overigens lijken hierin wel verschillen tussen gemeenten te zijn. Waarom een wijkteam wel of niet mag indiceren lijkt een keuze van een gemeente zijn.

Zo ervaart een van de scholen hierin verschillen. De school werkt samen met het gebiedsteam Maasdriel (en omliggende dorpen), maar de samenwerking met dat team is erg lastig. Daarnaast zijn er in de gemeente wachtlijsten en mogen medewerkers van dat team zelf geen zorg verlenen. De gemeente Zaltbommel werkt met 'buurtzorg Jong', een team dat echt gespecialiseerd is in de jongeren van de school en ook zelf mag indiceren. De school heeft korte lijnen met dit team. Er komen ook jongerenwerkers op school. De respondent is hier zeer enthousiast over en benoemt de samenwerking als een succesfactor. De school heeft nu van beide teams een jongerenwerker in huis gehaald die een dag per week aanwezig is.

- *Relatie scholen en RMC.*

Het regionale AOC zou graag één aanspreekpunt, een vaste medewerker vanuit het RMC hebben die één keer per week op school langskomt, naar het verzuim kijkt en studenten bespreekt die mogelijk uit gaan vallen. Deze medewerker zou dan vervolgens contact kunnen zoeken met RMC-coördinatoren en leerplichtambtenaren van de desbetreffende gemeente waar de student woont. Aangezien de studenten van de school uit veel verschillende regio's afkomstig zijn, kost het de respondent heel veel tijd om contact op te nemen met alle verschillende RMC-coördinatoren van de betreffende regio's.

Bij een van de vo-scholen bestaat de wens om regelmatig, bijvoorbeeld 2 of 3 keer per jaar, overleg te plegen met de medewerkers van het RMC die betrokken zijn bij de begeleiding van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte zodat onderlinge afstemming plaats kan vinden en beter bekend is welke mogelijkheden het RMC kan bieden.

Een van de vo-scholen geeft aan dat de school nog niet veel optrekt met het RMC en dat de aandacht van het RMC voornamelijk is uitgegaan naar het ROC. Er worden op dit moment trainingen door het RMC beschikbaar gesteld waaraan de school gaat deelnemen. Ook overweegt men om casuïstiek in te brengen bij de Actietafel Kwetsbare Jongeren.

- *Gemeenten aan zet.*

In het kader van de jeugdwet zijn gemeenten verantwoordelijk voor de advisering, keuze en toeleiding naar jeugdhulp. Zij kunnen hiervoor deskundige organisaties inschakelen zoals GGZ-aanbieders en de toegang tot de jeugdhulp is mogelijk door middel van verwijzing van een medisch specialist, huisarts of een sociaal wijkteam. De gemeenten in de regio hebben dan ook een verantwoordelijkheid en een rol waar het gaat om de eerdere genoemde punten ten aanzien van de verkorting van de wachtlijsten en de positionering van het wijkteam. Bovendien wordt in een van

de volgende paragrafen meer gemeentelijke aandacht gevraagd voor de overgang naar werk en aan speciale (leer)werktrajecten voor de specifieke groepen kwetsbare jongeren. Daarnaast zijn scholen (deels) erg afhankelijk van gemeentelijke (preventieve) middelen en welke politieke keuzes er in bepaalde termijn gemaakt worden – bijvoorbeeld waar het gaat om financiering van het schoolmaatschappelijk werk of bepaalde preventieve programma's. Dat maakt het soms lastig voor scholen om op dat punt een duurzame basis en structuur aan te brengen.

Zo vraagt een van de vo-scholen specifiek om duidelijkheid en middelen van de gemeente voor de continuïteit van de duurzame inzet van schoolmaatschappelijk werk.

Een andere vo-school zou graag meer middelen hebben, enerzijds voor leerlingen zonder diagnose die wel speciale voorzieningen nodig hebben en anderzijds in preventieve zin om de weerbaarheid van (kwetsbare) leerlingen op de school te vergroten. In de omgeving van de school is sprake is van een toename van drugsgebruik en een groeiend aanbod aan drugs. Ook loverboy problematiek heeft gespeeld. De school beschikt echter niet over de financiële middelen om bijvoorbeeld sterke meidentraining te organiseren om de weerbaarheid te vergroten.

3.2.3 Aandacht voor het schakelmoment; de overgang naar het mbo

De professionals spreken op verschillende wijzen over de overgang van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte naar het mbo. Een belangrijk schakelmoment waarop de leerlingen door de vo-scholen worden 'losgelaten'. Er is iets of iemand nodig om de zaken voor de leerlingen met een ondersteuningsbehoefte weer op de rails te zetten.

- *Versterk de warme overdracht met het mbo.*

Meerdere professionals uiten hun zorgen over leerlingen die met veel ondersteuning een vo-diploma halen, maar mogelijk problemen zullen krijgen in het mbo. Dat wordt ook vanuit het ROC aangegeven. Bij de overstap naar het mbo ontstaan meer problemen. Dat komt omdat als leerlingen wat ouder worden onderliggende problematiek meer naar de voorgrond komt, het mbo minder gestructureerd, minder schoolser en vrijer is en er grotere mate van zelfstandigheid verwacht wordt. Ook wordt beroep op andere competenties (o.a. samenwerken, werknemerschap, reflecteren op eigen kunnen, plannen) gedaan dan in het vo.

Er wordt opgemerkt dat een leerling op het vo meer 'mbo-rijp' zou kunnen worden gemaakt door hier meer aandacht voor te hebben. Ook wordt vanuit het mbo en vo opgemerkt dat er meer aandacht voor de warme overdracht kan zijn. Een belangrijk punt dat hierbij genoemd wordt, is wanneer ouders geen toestemming geven tot het delen van informatie. Daar is mogelijk winst te behalen door bijvoorbeeld gerichter te adviseren bij leerlingen die naar het mbo gaan en op het vo ondersteuning krijgen. Ook zijn er mogelijkheden tot mondelinge toelichting vanuit de vo-scholen naar het mbo.

- *Heb speciale aandacht voor vso- en symbiose-leerlingen bij de overgang naar het mbo.*

Vanuit het SWV bestaat de wens om meer aandacht te besteden aan de overdracht vanuit het vo naar het mbo, specifiek omtrent de vso-leerlingen die een synthesesettraject hebben gevolgd. Een mogelijkheid kan zijn om voor deze kwetsbare doelgroep een syntheseseklas op het mbo te ontwikkelen, zodat zij stapsgewijs om leren gaan met de hoge mate van zelfstandigheid waarop in het mbo een beroep wordt gedaan. Ook zouden mbo-scholen een vso-docent in dienst kunnen nemen. Naar verwachting zal het aantal vso-leerlingen dat naar het mbo gaat toenemen als gevolg van de synthesesettrajecten in het vo. Eerste gesprekken in de regio hebben plaatsgevonden, maar dienen nog meer te worden verkend.

- *Creëer een ‘achterdeuropening’ naar het mbo.*

In sommige gevallen zijn vmbo-leerlingen op hun 15^e uitgeleerd op het vmbo, terwijl zij pas op hun 16^e naar het mbo kunnen. Voor deze leerlingen zou een maatregel ontwikkeld kunnen worden, zodat zij in hun laatste jaar terecht kunnen op het mbo. Bijvoorbeeld als ‘gastleerling’ in de Rebound of via deelname aan een loopbaantraject.

3.2.4 Aandacht voor schakelmoment: de overgang naar werk en behoefte aan speciale (leer)werktrajecten voor de kwetsbare jongeren

Enkele professionals vragen aandacht voor de leerlingen van vso, Pro en Entree in relatie tot de overgang naar (beschut) werk en de behoefte aan speciale (leer)werktrajecten voor deze jongeren.

- *Aandacht van gemeenten en op regionaal niveau is gewenst.*

Er wordt met name aandacht van gemeenten en de regio gevraagd voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben bij de overgang naar werk dan wel behoefte hebben aan speciale (leer)werktrajecten.

Zo gaat het ook om jongeren die eigenlijk een arbeidstraject bij de gemeente/sociale werkvoorziening zouden moeten kunnen volgen, maar momenteel op een wachtlijst staan omdat de gemeenten in financieel zwaar weer verkeren. Het betreft een kwetsbare doelgroep die door de wachtlijst een jaar langer op school gehouden moet worden, maar die tevens uitgeleerd is en een zware ondersteuningsbehoefte heeft. Leerlingen hebben in het onderwijs veel begeleiding gehad en zullen dat ook bij de overgang naar arbeidstrajecten nodig hebben.

Er wordt aangegeven dat er overleg plaats dient te vinden tussen de gemeente(n) en de school over het toe leiden naar werk van deze jongeren, omdat er in de huidige situatie geen trajecten voor hen zijn. Het gaat nu nog niet om veel leerlingen, maar dat aantal zal alleen maar toenemen als de wachtlijsten aanhouden. Tevens zal het aantal leerlingen dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt naar verwachting toenemen. Daarmee is het des te relevanter om hierover in overleg te gaan.

Daarnaast wordt er genoemd dat er een regionaal coördinator – mogelijk vanuit het RMC - moeten zijn die zich ontfermt over deze doelgroep, de samenwerking en overleg tussen gemeenten en onderwijsinstellingen initieert.

- *Creëer mogelijkheden, (leer)werktrajecten voor kwetsbare jongeren*

Daarnaast wijzen professionals van vmbo-scholen op het gebrek aan (leer)werktrajecten.

Een van de professionals van een vmbo-school uit in dit kader zijn zorgen voor (Pro) leerlingen waarbij het recht op een beschermde werkplek vervalt als zij een entreediploma behalen, maar die niet in staat zijn om een niveau 2-opleiding op het mbo succesvol af te ronden. In de huidige situatie zijn er geen trajecten voor deze jongeren. De respondent geeft aan dat een leerling soms goed terecht zou kunnen bij zorgboerderij, maar dat het onduidelijk is hoe dat kan worden betaald. Dit gaat ook over leerlingen die een beschermde stageplek nodig hebben. Het is moeilijk deze jongeren iets te bieden.

Ook vanuit een andere regionale vmbo-school wordt aangegeven dat er behoefte is aan leerwerktrajecten om met name leerlingen te helpen voor wie Pro geen toegevoegde waarde heeft en die te jong zijn om door te stromen naar Entree. Veel jongeren willen echter aan het werk. Leerwerktrajecten in samenwerking tussen verschillende scholen en één of meerdere bedrijven

zou een oplossing kunnen zijn. Deze jongeren zouden bijvoorbeeld in de Trainingsklas de basisvakken (NL, Engels, Wiskunde/rekenen en Burgerschap) kunnen volgen en vervolgens een leerwerktraject volgen in een bedrijf. Het is belangrijk om dit af te stemmen met leerplicht, omdat het wel binnen de wettelijke kaders moet blijven.

3.3 Draagvlak voor nieuwe maatregelen

In bovenstaande paragraaf zijn diverse aandachtspunten en wensen ten aanzien van de ondersteuning door de professionals genoemd die dicht bij de leerlingen en studenten staan. Onder deze groep is er dan ook draagvlak voor de diverse zaken die zijn aangereikt. Scholen hebben meer 'ruggensteun' nodig. Dat kan in de vorm van middelen, mensen en medewerkers, samenwerking, kennis en ervaringsdeling, professionalisering, expertiseontwikkeling of in de vorm van een bepaalde interventie of maatregel.

Scholen moeten over het algemeen steeds kijken of er voldoende middelen zijn om hun ondersteuningsstructuur overeind te houden en waar mogelijkheden liggen om de structuur te versterken. De vraag om zaken in te krimpen, kan daarom door de doelgroep ook niet worden beantwoord. Het is verder aan de bestuurders en directies van scholen, RMC Rivierenland om in samenspraak met andere betrokken regionale partijen als SWV Rivierenland en betrokken gemeenten om op basis van deze adviezen verdere keuzes te maken.

4 Samenvattende conclusies

4.1 Typering en omvang doelgroep

Het onderzoek richt zich op de doelgroep: schoolgaande leerlingen en studenten die nog geen grote problemen hebben, maar waarvan verwacht wordt dat problemen kunnen toenemen als er niet tijdig een passende interventie wordt gedaan. Belangrijke uitkomsten van het onderzoek:

- *De doelgroep valt in de categorie vroegtijdige signalering en preventieve/lichte ondersteuning. Scholen richten zich al op vroegtijdige signalering – de jongeren zijn over het algemeen goed in beeld – en bieden de benodigde ondersteuning, gericht op het voorkomen van zwaardere problematiek. Kenmerkend in de ondersteuning op de scholen in de regio Rivierenland is de grote aandacht voor maatwerk.*
- *Scholen hebben soms problemen met vroege signalering doordat de fase van lichte problematiek ‘overgeslagen’ wordt. Signalen zijn om verschillende redenen niet altijd zichtbaar: de jongere verbergt problemen (bijvoorbeeld vanwege schaamte, taboe, ontkenning), de docent/mentor signaleert niet tijdig en/of brengt ondersteuningscoördinator niet of te laat op de hoogte van problemen bij een jongere, of ouders, hulpverleners en/of voorgaande school de len voorgeschiedenis niet.*
- *Scholen wijzen er (terecht) op dat de zorgen over mogelijke uitval zich niet beperken tot de eigen school, maar ook betrekking hebben op de vervolgloopbaan. Jongeren redden het misschien wel op school, maar hoe gaat het daarna? Dit geldt voor de overgang van voortgezet onderwijs naar mbo, maar dit kan uiteraard ook gelden voor de overgang van mbo naar werk.*
- *De doelgroep, of eigenlijk de noodzaak van vroegsignalering en preventie, wordt herkend, maar vormt geen nieuw fenomeen.*
- *Het blijkt niet mogelijk de doelgroep te typeren naar kenmerken (soort problemen, opleiding, achtergrond). De kenmerken zijn te divers en te individueel en persoonlijk bepaald. Alle jongeren zijn verschillend en hebben verschillende kenmerken. Verschillende problemen kunnen een rol spelen en soms ook in combinatie (meervoudige problematiek).*
- *In de onderzoeksvraag gaat het om het in een vroeg stadium kunnen signaleren van (opkomende/groeiende) problematiek. Het gaat niet zozeer om de aard/kenmerken van de problematiek, maar om de kenmerken van de fase waarin de problematiek zich bevindt, namelijk de fase van lichte problematiek. Die fase van lichte problematiek is wel te typeren. Hoe ziet de vroege fase van problematiek eruit? Wat zijn typische kenmerken van de vroege fase van mogelijke escalerende problematiek? Voorbeelden die ook wel in de interviews naar voren komen, zijn:*
 - *De jongere vertoont teruglopende schoolprestaties en verliest motivatie;*
 - *De jongere vertoont escalerend afwijkend gedrag (steeds brutaler, steeds agressiever);*
 - *De jongere is minder goed aanspreekbaar op gedrag/houding;*
 - *De jongere raakt meer geïsoleerd/teruggetrokken, verzuimt meer en heeft minder sociale aansluiting op school.*
- *Omdat de jongeren niet zijn te typeren naar kenmerken, is het eveneens moeilijk om de omvang van de doelgroep te bepalen. De aantallen en manier waarop de aantallen worden bepaald verschillen sterk per school. Wel wordt duidelijk dat het de scholen over het algemeen lukt om voortijdig schoolverlaten bij de ‘doelgroep’ te voorkomen. Het aantal uitvallers en*

voortijdig schoolverlaters is in alle scholen (aanzienlijk) lager dan het aantal jongeren dat behoort tot de doelgroep die in het onderzoek centraal staat.

4.2 Ondersteuning doelgroep

In het onderzoek is met de professionals gesproken over de huidige ondersteuning en over wensen, aandachtspunten en suggesties ten aanzien van de verbetering van de ondersteuning. Er zijn veel verschillende verbetersuggesties gedaan en deze zijn besproken in de rapportage.

Het is overigens lastig hierbij om een duidelijke grens te trekken tussen preventieve en curatieve suggesties, dat loopt in elkaar over. Sommige sluiten duidelijk aan bij de onderzoeksvraag en zijn gericht op de vroege signalering, lichte of basisondersteuning, maatregelen binnen de school, preventief en proactief en gericht op betrokkenheid van de mentoren en docenten.

Andere suggesties zijn meer gericht op de ondersteuning van leerlingen en studenten met zwaardere problematiek, omdat daar de zorgen en de risico's op een verstoorde schoolgang het grootste zijn. Hoewel het onderzoek daar niet specifiek op gericht was, zijn deze suggesties wel in hoofdstuk 3 beschreven, aangezien scholen hier meer problemen en meer handelingsverlegenheid ervaren.

In toenemende mate wordt bij de scholen ingezet op een switch van reactief naar proactief handelen en is er sprake van een steeds meer preventieve dan curatieve aanpak, al verschilt de mate waarin wel per school. Scholen doen op dat gebied al veel en er gaat veel goed, maar er zijn ook mogelijkheden om één en ander te versterken. Er is onder de professionals behoefte om hier verder op in te zetten en de mogelijkheden van de ondersteuning te verbeteren en uit te breiden; binnen de school, bovenschools, in – de samenwerking met – de externe hulpverlening en vanuit het loopbaanperspectief van leerlingen en studenten bij de overgang naar het mbo en naar werk. Daar waar het gaat om aandachtspunten, wensen en suggesties die aansluiten bij de onderzoeksvragen, namelijk in de fase van lichte problematiek, gericht op preventie, vroegsignalering, basisondersteuning etc., gaat het vooral om:

- Blijf inzetten op preventie en het zoeken naar maatwerk en voorzieningen binnen de scholen.
- Versterk en blijf inzetten op de expertiseontwikkeling bij mentoren en docenten in de basisondersteuning.
- Blijf inzetten op het versterken van de relatie en betrokkenheid van scholen met ouders.
- Blijf werken aan de versterking van de relatie vso en vo, geef ruimte aan scholen om hier invulling aan te geven.
- Heb aandacht voor nieuwkomers – leerlingen die instromen vanuit ISK, en hun specifieke ondersteuningsbehoefte.

Daarnaast vragen professionals om *aandacht voor betere samenwerking, afstemming, verbinding, taak- en rolverdeling, regie en verantwoordelijkheden tussen onderwijs en andere betrokken partijen bij de zorg- en hulpverlening*. Waar het gaat om de onderzoeksvraag naar preventie en vroegtijdige signalering gaat het specifiek om:

- Wensen ten aanzien van heroriëntatie en uitbreiding MBO Jeugdteam.
- Werk met regionale partijen aan het verkorten van de wachtlijsten in de jeugdzorg en ggz.
- Heb oog voor het verschil in perspectief van scholen.

Vanuit het loopbaanperspectief van leerlingen en studenten bij de overgang naar het mbo gaat het vooral in preventieve zin om:

- Versterk de warme overdracht met het mbo.
- Heb speciale aandacht voor vso- en symbiose-leerlingen bij de overgang naar het mbo.

Scholen hebben meer 'ruggensteun' nodig. Dat kan in de vorm van middelen, mensen en medewerkers, samenwerking, kennis en ervaringsdeling, professionalisering, expertiseontwikkeling of in de vorm van een bepaalde interventie of maatregel. De professionals in de scholen hebben hiertoe wensen, suggesties en aandachtspunten aangegeven. Het is verder aan de bestuurders en directies van scholen, RMC Rivierenland om in samenspraak met andere betrokken regionale partijen als SWV Rivierenland en betrokken gemeenten om op basis van deze adviezen verdere keuzes te maken.

Bijlage 1 – Overzicht geïnterviewde personen

Organisatie	Naam	Functie
Cambium College, locatie de Waard	Marleen van den Broek	Zorgcoördinator (vmbo-BB en vmbo-KB)
Cambium College, locatie Buys Ballot	Marc Hoogendoorn	Zorgcoördinator (vmbo-TL, havo en vwo)
Koningin Wilhelmina College	Simone van den Oetelaar	Zorgcoördinator havo/vwo
ORS Lek en Linge, locatie Culemborg	Petra Kok	Zorgcoördinator vwo
	Miranda van Soerland	Zorgcoördinator havo
ORS Lek en Linge, locatie de Linge- borgh, Geldermalsen	Bart Fokkema	Zorgcoördinator
	Marja Theunissen	Orthopedagoog
RSG Lingecollege	Malou Klomberg	Zorgcoördinator vmbo/mavo
	Erich Herkendaal	Zorgcoördinator havo/vwo
Helicon Kesteren (vmbo)	Jeroen Kamp	Zorgcoördinator
Pantarijn, Kesteren	Sofie Roodbeen	Orthopedagoog
Van Lodenstein College	Wim Reijmes	Zorgcoördinator
	Jan van de Broek	Teammanager vmbo bovenbouw
ROC Rivior	Peter Smit	Coördinator loopbaancentrum
	Els van der Einde	Coach Loopbaancentrum
	Eline Boekesteijn	Trajectbegeleider MBO 2, Coach loopbaancentrum
	Marthe Kerckx	Schoolmaatschappelijk werker
	Lennox Gerritse	Schoolmaatschappelijk werker
Helicon Geldermalsen (mbo)	Esther Jansen	Zorgcoördinator
SWV Rivierenland	Angélica García Asensio	Directeur

